فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی
سال بیستم، شماره ۶۱، بهار ۱۳۹۱، صفحات ۷۶ - ۶۳

بررسی چگونگی تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها بر وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده

مرتضی اسدی
استادیار دانشگاه علوم اقتصادی
asadi@ses.ac.ir
سعیده حمیدی علمداری
کارشناس‌ارشد علوم اقتصادی
hamidi_saeedeh@yahoo.com
محمدرضا عبدی
کارشناس‌ارشد حسابداری
mabdireza@yahoo.com

در مقاله حاضر با استفاده از یک مدل مبتنی بر روابط سیستمی چگونگی تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها بر وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده بررسی می‌شود. کاهش یارانه‌ها ازطریق افزایش قیمت مصرف را تحت‌تأثیر قرار داده و از آنجایی که مصرف پایه مالیات بر ارزش‌افزوده می‌باشد، تغیرات در مصرف موجب تغیر میزان وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده می‌شود. از آنجایی که مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها ارتباط متقابل با یکدیگر دارند، لذا در این مقاله ابتدا با استفاده از یک مدل همزمان و با استفاده از روش حل 3SLS به بررسی میزان این ارتباط و چگونگی تأثیر یارانه‌ها بر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها برای سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۵۲) پرداخته و سپس تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها به‌صورت همزمان بر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها در یک بازه مقداری برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۸) برآورد شده است و درنهایت میزان وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده تحت‌تأثیر این سیاست با استفاده از مصرف برآورد شده پس از اجرای سیاست حذف تدریجی یارانه‌ها برای سال‌های مورد بررسی پیش‌بینی شده است. نتایج بدست آمده از مدل نشان‌دهنده آن است که تقاضای مصرفی بخش خصوصی پس از یک دوره کاهش مجدداً روند افزایشی خود را با یک تغییر در عرض از مبدأ طی می‌کند که این نتیجه تغیر در الگوی مصرفی خانوارها می‌باشد. از سوی دیگر ما شاهد بیشترین افزایش قیمت در سال ۱۳۹۰ خواهیم بود که به میزان بازه (۳۵-۱۷ درصد) می‌باشد و درنهایت وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده نیز طی سال‌های مورد بررسی با نرخ رشد ملایمی و به‌صورت تدریجی افزایش می‌یابد.

طبقه‌بندی JEL: *H23*.
واژه‌های کلیدی: *مالیات بر ارزش افزوده، یارانه‌ها، مصرف، سطح عمومی قیمت‌ها، معادلات همزمان (3SLS).*

* **تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۳/۴** **تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۹/۱۲**

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

۱. مقدمه

یارانه‌ها و مالیات‌ها دو سازوکار مشابه با جریان عملیاتی معکوس هستند، به‌طوری‌که با اعمال مالیات‌ها میزان قیمت‌های نسبی کالاها افزایش و با پرداخت یارانه‌ها قیمت‌های نسبی کالاها کاهش می‌یابد. درحالت کلی برنامه یارانه‌ها ازطریق تهیه کالاها و خدمات ارزان‌قیمت و ثبات قیمت کالاهای ضروری به اقشار آسیب‌پذیر جامعه و ایجاد ثبات سیاسی و اجتماعی و کاهش فقر کمک می‌کند، اما در مقابل اجرای نادرست این سیاست منجر به هدر رفتن منابع و ایجاد ناکارایی خواهد شد.

با تصویب قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در مجلس شورای اسلامی و تأیید نهایی آن توسط شورای نگهبان این قانون در مورخ ۱۳۸۸/۱۱/۴ توسط رئیس‌جمهور برای اجرا به وزارت امور اقتصادی و دارایی ابلاغ شد. جهت‌گیری کلی قانون هدفمند کردن یارانه‌ها حرکت تدریجی به سمت اصلاح قیمت حامل‌های انرژی، آب، برق و کالاهای اساسی در یک فرایند پنج‌ساله است (دفتر مطالعات مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۸۸). انتقادهای بسیاری که عمدتاً حول تخصیص غیرعادلانه و ناکارامد یارانه‌ها و برخورداری نامتناسب اقشار مختلف جامعه و بنگاه‌های اقتصادی از یارانه‌های توزیعی شکل گرفته به‌همراه نگرانی‌هایی که از روند فزاینده بار مالی یارانه‌ها (یارانه‌های آشکار و پنهان) بر هزینه‌های دولت حکایت دارد، همگی باعث شدند تا دولت از انگیزه کافی برای اقدامی فراگیر برای تغییر نظام پرداخت یارانه‌ها و کاهش تدریجی آن برخوردار باشد. این مطالعه به بررسی طرح هدفمندکردن یارانه‌ها و حذف تدریجی ارانه‌های پرداختی دولت طی ۵ سال آینده و پیش‌بینی آثار آن بر روی درآمدهای مالیات بر ارزش افزوده می‌پردازد.

۲. پیشینه تحقیق

در زمینه هدفمندکردن یارانه‌ها و اثر آن بر بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی مطالعات متعددی صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره می‌شود.

پیرایی و اکبری‌مقدم (۱۳۸۳) تلاش کرده‌اند با شبیه‌سازی تعادل عمومی محاسباتی، اثر تغییر در یارانه پرداختی به بخش کشاورزی (فعالیت زراعت) را بر تولید و وضعیت درآمدی خانوارهای شهری و روستایی بررسی نمایند. در سناریوهای مختلف به شرط ثابت بودن شرایط به ازاء ۲۵درصد کاهش در یارانه ۳ درصد تولید محصولات کشاورزی کاهش می‌یابد.

قادری و همکاران (۱۳۸۴) به بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با استفاده از سیستم‌های داینامیک پرداختند. گزینه‌های مورد بررسی در این مطالعه تبدیل یکباره و تبدیل تدریجی یارانه‌های غیرمستقیم به مستقیم می‌باشد. در گزینه تبدیل یکباره یارانه غیرمستقیم به مستقیم در سال‌های نخستین نرخ تورم به حداکثر مقدار خود یعنی ۵۰ درصد می‌رسد. البته پس از یک سال با شیب زیادی کاهش می‌یابد، اما در روش تبدیل تدریجی حداکثر ۲۰ درصد تورم ایجاد خواهد شد.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

ابونوری و همکاران (۱۳۸۶) به بررسی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر میزان مصرف آن در ایران برای سال‌های (۱۳۸۲-۱۳۵۰) با روش حداقل مربعات سه مرحله‌ای (3SLS)[1] پرداختند. نتایج مطالعه نشان می‌دهدکه بین یارانه بنزین و میزان مصرف آن رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. به ازاء یک درصد افزایش در یارانه بنزین مصرف آن به میزان ۰/۶۹ درصد افزایش می‌یابد و یک درصد افزایش در میزان مصرف باعث ۰/۷۷ درصد افزایش میزان یارانه بنزین می‌شود. در نتیجه، اعمال سیاست هدفمندنمودن یارانه‌ها به‌منظورکاهش و استفاده بهینه مصرف بنزین و جلوگیری از هدررفتن منابع مالی ضروری است.

کریمی و همکاران (۱۳۸۶) به بررسی ارزیابی اقتصادی اثر یارانه بنزین بر افزایش میزان تورم در ایران برای سال‌های (۱۳۸۲-۱۳۵۰) با بکارگیری یک مدل همزمان اقتصادسنجی (3SLS) چگونگی تأثیر یارانه بنزین بر میزان تورم بررسی شده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهندکه در طول دوره مورد بررسی کاهش یارانه بنزین و فروش آن به قیمت تمام‌شده وارداتی اثر چندانی بر افزایش میزان تورم در ایران ندارد.

صمیمی و همکاران (۱۳۸۶) نیز به منظور بررسی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر رشداقتصادی در ایران برای سال‌های (۱۳۸۱-۱۳۵۰) از الگوی معادلات همزمان به روش حداقل مربعات سه مرحله‌ای (3SLS) استفاده کرده‌اند.

شریفی و همکاران (۱۳۸۷) به بررسی آثار تورمی ناشی از حذف یارانه حامل‌های انرژی در ایران با استفاده از روش داده‌ـستانده پرداخته‌اند و نتایج حاکی از آن است که افزایش قیمت حامل‌های انرژی برهزینه تمام بخش‌ها اثر دارد و در میان حامل‌های انرژی، آثار تورمی افزایش قیمت برق بیش از سایر حامل‌ها است. افزایش قیمت حامل‌های انرژی باعث تغییرات قابل‌ملاحظه‌ای در متغیرهای اقتصاد کلان مانند هزینه‌های مصرفی خصوصی، هزینه‌های مصرفی دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و صادرات می‌شود.

نوفرستی (۱۳۸۷) در مطالعه خود اثر آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی بر متغیرهای عمده اقتصاد کلان در چارچوب یک مدل اقتصادسنجی کلان ساختاری را بررسی نموده است. الگوی مورد بررسی از دو دسته از معادلات تشکیل شده که یک دسته دربرگیرنده روابط تعادلی بلندمدت الگو می‌باشد و دیگری شامل روابط پویای کوتاه‌مدت است که چگونگی تعدیل متغیرها به سمت مقادیر تعادلی بلندمدت را نشان می‌دهند. نتایج حاکی از آن است که اجرای سیاست آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی، نرخ تورم را براساس شاخص ضمنی قیمت تولید ناخالص داخلی در سال اول به ۹۶/۷درصد و در سال بعد به

1. 3Stage Least Squares

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

۹۷/۲ درصد افزایش خواهد داد. سپس، این نرخ برای سال‌های بعد به حدود ۱۴درصد کاهش خواهد یافت و همینطور نرخ تورم براساس شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی پس از اجرای سیاست افزایش قمیت حامل‌های انرژی در سال اول به ۸۲/۴ درصد و سپس در سال دوم به ۸۹/۳ درصد خواهد رسید. پس از آن در سال‌های بعد با اندکی افزایش نسبت به روند قبل از افزایش قیمت حامل‌های انرژی به حرکت خود ادامه خواهد داد. البته لازم به ذکر است که با استفاده از روش ARDL تنها می‌توان به بررسی اثر مستقیم ناشی از اجرای یک سیاست پرداخت و تأثیر غیرمستقیم آن درنظرگرفته نمی‌شود.

بررسی‌های انجام شده توسط بانک مرکزی حاکی از حداکثر ۱۵درصد افزایش سطح عمومی قیمت‌ها نسبت به سال ۱۳۸۸ می‌باشد. این در حالی است که مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارشی تحت عنوان "اعتبارات یارانه‌ای و آثار تورمی آن" با استفاده از روش داده- ستانده تحت ۴سناریو حداقل میزان افزایش قیمت را بین (۲۸/۶-۲۳/۶) و حداکثر بین (۷۳/۲-۶۸) اعلام کرده است؛ این درحالی است‌که در این مطالعه به نتایج حاصل از اجرای این سیاست که همان مدیریت مصرف و اصلاح تدریجی الگوی مصرفی خانوارها و در نتیجه نقش آن در مهار تورم توجهی نشده و از این‌رو نتایج حاصل افزایش قیمت بالایی را نسبت به سال ۱۳۸۸ نشان می‌دهد.

۳. بررسی اثر حذف یارانه‌ها بر مصرف و تورم

این مطالعه با توجه به هدفی که دنبال می‌نماید و با توجه به خصوصیاتی که مدل‌های اقتصادسنجی دارا می‌باشند با ارائه یک مدل مبتنی بر روابط سیستمی، چگونگی تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها را بر میزان وصولی مالیات بر ارزش‌افزوده نشان می‌دهد. همانطورکه می‌دانیم از آنجا که مصرف پایه مالیات بر ارزش‌افزوده می‌باشد و یارانه‌ها ازطریق افزایش قیمت مصرف را تحت‌تأثیر قرار داده و ارتباط متقابل با یکدیگر دارند ابتدا با استفاده از یک مدل همزمان و با استفاده از روش حل 3SLS تأثیر یارانه‌ها بر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها برای سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۵۲) بررسی و سپس تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها به صورت همزمان بر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها تحت دو سناریو به‌صورت یک بازه برای سال‌های (۱۳۹۳- ۱۳۸۸) برآورد شده است. درنهایت میزان وصولی‌های مالیات بر ارزش‌افزوده با استفاده از مصرف برآوردشده پس از اجرای سیاست حذف تدریجی یارانه‌ها برای سال‌های مورد بررسی پیش‌بینی شده است.

اقتصاددانان مکتب کینزی معتقدند که علت اساسی تورم را می‌بایست در دو بخش پول و کالا جستجو کرد. در بازار کالا مخارج مصرفی مستقل، افزایش سرمایه‌گذاری مستقل و عواملی از این دست منجر به بروز اضافه تقاضا و ایجاد تورم می‌شود. پولیون نیز تورم را یک پدیده پولی می دانند، بنابراین رشد مستمر و بالای حجم پول در اقتصاد منجر به ایجاد تورم بالا می‌شود. کریمی و همکاران (۱۳۸۶) تابع

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

قیمت را به شرح ذیل در نظر گرفته‌اند که در آن سطح عمومی قیمت‌ها توسط شاخص قیمت مصرف‌کننده نشان داده شده است.

$$CPI = \alpha_1 + \alpha_2 CU + \alpha_3 M1 + \alpha_4 SU + u_i \qquad (۱)$$

در این تابع:

CPI: شاخص قیمت‌های مصرف‌کننده

SU: کل یارانه‌های پرداختی

M1: نقدینگی به قیمت‌های جاری

CU: مخارج مصرفی

مصرف بخش خصوصی در چارچوب فرضیه درآمد دائمی فریدمن (۱۹۵۲) و فرضیه چرخه زندگی می‌باشد و مادیگلیانی (۱۹۶۳) به صورت تابعی مستقیم از درآمد و ثروت درنظرگرفته شده است و از آنجایی‌که در رابطه با تصمیم خانوارها به خرید کالاهای با دوام همچون اتومبیل، هزینه فرصت به‌صورت نرخ سود سپرده‌های مدت‌دار بانکی در رفتار مصرفی خانوارها درنظرگرفته شده است. در مطالعه نوفرستی (۱۳۸۷) تابع مصرف به‌شرح ذیل می‌باشد:

$$CU = \beta_1 + \beta_4 Yd + \beta_5 R + \beta_6 W + v_i \qquad (۲)$$

در مطالعه ابونوری (۱۳۸۶) تابع مصرف به شرح ذیل می‌باشد:

$$CU = \beta_1 + \beta_2 SU + \beta_3 GDP + \beta_4 CPI + v_i \qquad (۳)$$

در تابع مصرف، مصرف نماینده تقاضای بالفعل و یارانه‌ها به‌عنوان نماینده عرضه هستند که کاهش عرضه باعث افزایش قیمت و در نتیجه کاهش تقاضا و کاهش مصرف می‌شوند. درآمد قابل تصرف یک دوره قبل بر مصرف دوره آینده تأثیر دارد.

تورم در نتیجه مازاد تقاضا نسبت به عرضه به‌وجود می‌آید. در تابع قیمت مصرف به‌عنوان نماینده تقاضای بالفعل و یارانه‌ها به عنوان نماینده عرضه درنظرگرفته شده‌اند، کاهش یارانه از طریق کاهش عرضه و انتقال تابع آن به سمت چپ باعث افزایش قیمت می‌شوند. از آنجایی‌که مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها ارتباط متقابل با یکدیگر دارند، ابتدا با بهره‌گیری از معادلات مورد استفاده توسط نوفرستی و ابونوری در خصوص تابع مصرف

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

و مطالعه انجام شده توسط کریمی در خصوص تأثیر یارانه‌ها بر سطح عمومی قیمت و با بهره‌گیری از روش معادلات همزمان 3SLS تأثیر یارانه‌ها را بر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها برای سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۵۲) طبق توابع زیر بررسی می‌شود.

$$\begin{cases} CPI = \alpha_1 + \alpha_2 CU + \alpha_3 M1 + \alpha_4 SU + u_i \\ CU = \beta_1 + \beta_2 CPI + \beta_3 SU + \beta_4 Yd + \beta_5 R + \beta_6 W + v_i \end{cases} \quad (۴)$$

W: ثروت

Yd: درآمد قابل تصرف

R: نرخ سود سپرده‌های بانکی

M1: نقدینگی

CU: مصرف بخش خصوصی

SU: جمع کل یارانه‌ها

برای حل الگوی فوق از روش 3SLS و آمار رسمی بانک مرکزی استفاده شده است، اما قبل از برآورد مدل ابتدا بایستی پایایی متغیرها بررسی گردد. با توجه به اینکه متغیرهای تحقیق به‌صورت اسمی با مشکل درجه انباشتگی بیشتر از یک روبرو می‌باشد، لذا برای پرهیز از مشکلات و محدودیت‌های آن و نیز تفسیر روشن‌تر نتایج از لگاریتم طبیعی متغیرها استفاده شده است. نتایج آزمون مانایی (آزمون ریشه واحد دیکی- فولر) سری‌های زمانی مورد بررسی طی دوره زمانی (۱۳۸۷ ـ ۱۳۵۲) (دوره برآورد) در جدول (۱) نشان داده شده است. نتایج مندرج در این جدول نشان‌دهنده ناپایایی سری‌های زمانی مورد بررسی است که عموماً با یکبار تفاضل‌گیری مانا می‌گردند. مقدار وقفه بهینه نیز با استفاده از سه معیار آکائیک، شوارتز- بیزین و حنان-کوئین انتخاب شده است.[۱]

۱. محاسبات با استفاده از نرم‌افزار Microfit 4.0 انجام شده است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

جدول ۱. آزمون ریشه واحد متغیرهای تحقیق طی دوره (۱۳۸۷ ـ ۱۳۵۲)

بررسی پایایی متغیرها				
	سطح متغیر		تفاضل اول	
	مقادیر بحرانی	نتیجه آزمون	مقادیر بحرانی	نتیجه آزمون
مخارج مصرفی بخش خصوصی	۴۸-۳/۵۳	-۱/۷۸۹	۴۸-۳/۵۳	-۴/۲۵۹
حجم نقدینگی	۴۸-۳/۵۳	-۱/۹۳۲	-۳/۵۳۸۶	-۳/۷۱۹
شاخص قیمت‌های داخلی	-۲/۹۵۱۱	-۲/۱۶۳۷	-۲/۹۵۱۱	-۳/۴۹۵
درآمد قابل تصرف	۴۸-۳/۵۳	-۲/۱۹۴	-۳/۵۵۶۲	-۶/۸۳۴
نرخ بهره	۴۸-۳/۵۳	-۱/۳۵۸	-۳/۵۵۶۲	-۵/۲۳۳
کل یارانه‌ها	۴۸-۳/۵۳	-۲/۵۷۲	-۳/۵۳۴۸	-۶/۹۰۳
ثروت	-۳/۵۴۴	-۰/۰۳۹۱	-۳/۵۴۸	-۴/۲۴۳

سطح اهمیت آزمون ۰/۰۵ در نظر گرفته شده است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

از آنجایی که کلیه متغیرهای تحقیق در سطح ناپایا هستند، جهت پایا نمودن سری‌های زمانی از تفاضل‌گیری استفاده شده است، اما مشکل اساسی استفاده از تفاضل متغیرها این است که اطلاعات ارزشمندی را در رابطه با سطح متغیرها از دست می‌دهیم به همین علت در این مرحله از آزمون انگل- گرنجر[1] استفاده شده است. هم‌انباشتگی بدین معناست که علیرغم اینکه سری‌های زمانی به تنهایی ناپایا هستند، اما ترکیب خطی از دو یا چند متغیر سری زمانی (ناپایا) می‌تواند پایا باشد. در واقع یک رابطه تعادلی بلندمدت وجود دارد که سیستم اقتصادی در طول زمان به طرف آن حرکت می‌کند. نتایج این آزمون نشان‌دهنده همگرایی بلندمدت بین متغیرهای تحقیق می‌باشد.

جدول ۲. نتایج آزمون انگل-گرنجر

نام متغیر	آماره ADF	مقادیر بحرانی مکینون		
		۰/۱	۰/۰۵	۰/۰۱
RESID01	-۶/۰۸۲	-۴/۲۶۲۷	-۳/۵۵۷۷	-۳/۲۰۹۶
RESID02	-۴/۹۸۵	-۴/۲۶۲۷	-۳/۵۵۲۹	-۳/۲۰۹۶

مأخذ: نتایج تحقیق.

1. Augmented Engle-Granger Test

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

حال با استفاده از روش 3SLS الگوی فوق برآورد می‌شود. از آنجاکه مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها بر یکدیگر اثر متقابل دارد، الگوی ارائه‌شده فوق به‌طور همزمان تأثیر حذف یارانه‌ها را بر میزان مصرف و قیمت نشان می‌دهد که نتایج کمی آن در ذیل ارائه شده است. البته لازم به ذکر است که به‌منظور برآورد مدل با استفاده از روش ذکرشده لازم است از متغیرهای ابزاری استفاده‌شود. متغیرهای ابزاری در مدل مصرف شامل مخارج دولت، مصرف با یک وقفه و ثروت می‌باشد و در مدل قیمت از متغیرهای درآمدهای نفتی، مالیات‌های غیرمستقیم و در نهایت قیمت‌های انتظاری که به صورت شاخص قیمت با یک وقفه زمانی استفاده شده است.

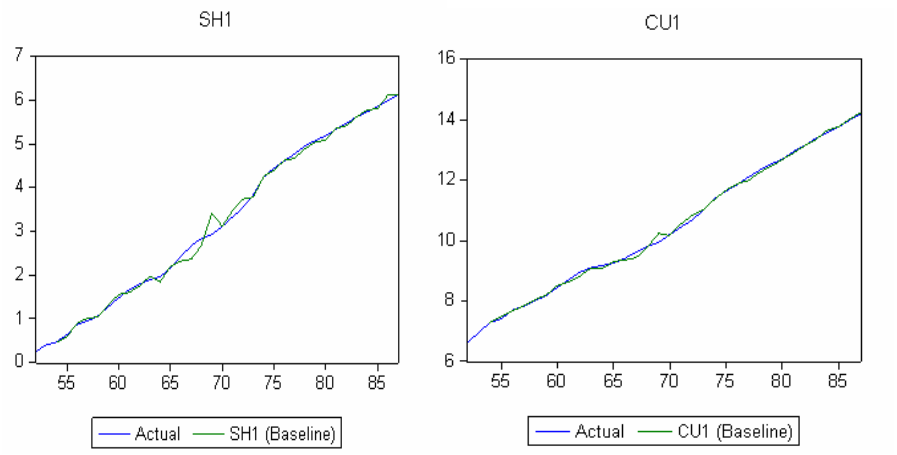
$$\begin{aligned} LCPI_t &= -7/997 + 0/595LCU_t - 0/779LM1_{t-1} - 0/141LSU_t \\ &\quad (-5/137) \quad (2/252) \quad (-1/927) \quad (-2/617) \\ R^2 &= 0/97 \qquad DW = 1/815 \qquad RMSE = 0/00774 \\ LCU_t &= 6/248 - 0/876LCPI_t + 0/0995LSU_t + 0/2379LYd_{t-1} - 0/733LR_t \\ &\quad (8/53) \quad (10/128) \quad (1/928) \quad (2/515) \quad (-5/44) \\ R^2 &= 0/97 \qquad DW = 2/08 \qquad RMSE = 0/001503 \end{aligned} \tag{۵}$$

۴. آزمون اعتبار الگو به کمک شبیه‌سازی پویا

به‌منظور بررسی اعتبار الگوی برآورد شده، الگوی تدوین شده برای سال‌های (۱۳۸۷-۱۳۵۲) شبیه‌سازی شده است. شبیه‌سازی پویا معیار مناسبی برای بررسی میزان اعتبار الگوی برآوردشده می‌باشد. یک شبیه‌سازی پویای موفق می‌تواند دلیل خوبی برای قابل اتکاء بودن الگو تلقی‌شود. نمودارهای مربوط به مقادیر شبیه‌سازی شده و مقادیر واقعی متغیرهای درون‌زای الگو در ادامه آمده است. نتایج حاصل از شبیه‌سازی‌های پویا حاکی از اعتبار و ثبات ساختاری الگوی مورد بررسی می‌باشد؛ در اینجا به‌منظور ارائه ملاکی برای خوبی برازش از شاخص مجذور میانگین مربع خطا (RMSE)[1] استفاده شده است.

1. Root Mean Squared Error

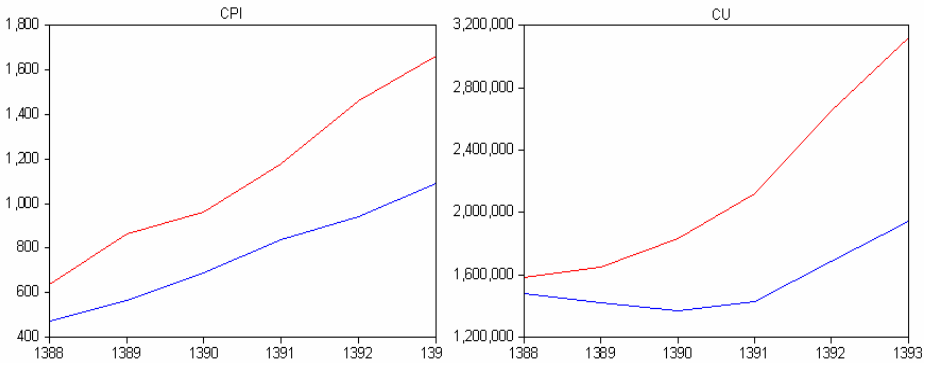
[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

نمودار ۱. شاخص مجذور میانگین مربع خطا (RMSE)

۵. پیش‌بینی میزان مصرف و تورم بعد از اعمال سیاست هدفمندکردن یارانه‌ها

پس از اطمینان از اعتبار الگوی ارائه شده به‌منظور بررسی اثر اعمال سیاست حذف یارانه‌ها برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۸) بر متغیرهای درون‌زای الگو تمام متغیرهای برون‌زای الگو با استفاده از الگوهای سری زمانی ARIMA برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۸) پیش‌بینی می‌شود، سپس حذف تدریجی یارانه انرژی بر اساس ۲سناریو طی ۵ سال با نرخ ۲۰درصد کاهش و طی ۴ سال با نرخ ۲۵درصد کاهش انجام شده است. در مرحله بعد متغیرهای درون‌زای مدل برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۸) به صورت یک بازه از طریق مدل ارائه‌شده، پیش‌بینی می‌شود. نمودار (۲) روند حرکت مصرف و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی را در یک بازه پس از حذف تدریجی یارانه‌ها نشان می‌دهد.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

نمودار ۲. پیش‌بینی بازه مصرف و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی بعد از سیاست حذف تدریجی یارانه‌ها

همان‌طورکه در نمودار نیز مشاهده می‌شود پس از حذف تدریجی یارانه‌ها از سال ۱۳۸۹ طی ۴ تا ۵ سال مصرف در این سال با یک نرخ کاهشی نسبت به سال‌های قبل افزایش می‌یابد. پس از یک دوره کاهش در مصرف که این به‌دلیل افزایش شدید قیمت‌ها است بدین صورت‌که این افزایش قیمت به‌صورت یک عامل بازدارنده موجب کاهش مصرف می‌شود، ازطرفی کاهش مصرف مانع افزایش بیشتر قیمت‌ها می‌شود، مجدداً از سال ۱۳۹۱ مصرف روند افزایشی خود را طی می‌کند. روند مصرف طی این سال‌ها حاکی از آن است که اجرای این سیاست در نهایت موجب تغییر در ساختار مصرفی خانوارها می‌شود که به‌صورت تغییر در عرض از مبدأ در نمودار نشان داده شده است. بیشترین افزایش قیمت مربوط به سال ۱۳۹۰ بوده که رقمی معادل (۳۵-۱۷ درصد) می‌باشد. مقادیر شبیه‌سازی شده مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها در یک بازه برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۸) در جدول (۳) آمده است.

جدول ۳. مقادیر مصرف و سطح عمومی قیمت‌ها پس از اجرای سیاست

(میلیارد ریال)

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
مصرف	(۱۴۷۸۶۳۷/۴۴- ۱۵۸۵۹۷۸/۵)	(۱۴۱۶۸۳۲/۳- ۱۶۴۸۳۹۰/۹)	(۱۳۶۴۸۶۹/۲- ۱۸۳۵۸۳۸/۷۴)	(۱۴۲۴۴۹۵/۳۴- ۲۱۱۹۴۳۲/۴۴)	(۱۶۸۳۶۶۴/۸۲- ۲۶۵۲۲۸۴/۲۶)	(۱۹۴۴۰۲۹/۴- ۳۱۲۲۱۹۴/۳)
شاخص CPI	(۴۷۲-۶۳۵)	(۵۶۳-۷۵۷)	(۶۵۸-۱۰۳۰)	(۸۳۸-۱۱۷۷)	(۹۴۲-۱۴۶۱)	(۱۰۸۸-۱۶۶۲)

مأخذ: نتایج تحقیق.

۶. برآورد پایه مالیات بر ارزش‌افزوده

در راستای بررسی تأثیر حذف تدریجی یارانه‌ها بر درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده به دلیل عدم اطلاعات لازم برای برآورد پایه مالیاتی، از آنجا که این مالیات از مصرف افراد وصول می‌شود پایه مالیاتی به دوصورت براساس وضعیت موجود، با توجه به تکالیف مندرج در قانون بودجه سال۱۳۸۹ درخصوص گسترش پایه مالیات بر ارزش‌افزوده با استفاده از مقادیر شبیه‌سازی شده مصرف برآورد شده است. به منظور برآورد پایه مالیات بر ارزش‌افزوده براساس دو فرض مطرح شده تنها وصولی‌های ناشی از نرخ ۱/۵درصد را درنظرگرفته و این مقدار را بر نرخ ۱/۵درصد تقسیم کرده و پایه مالیاتی را بدست می‌آوریم. پایه VAT به‌صورت زیر پایه هرسال محاسبه می‌شود:

پایه مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد را از تقسیم مالیات وصول شده این بخش بر نرخ ۱/۵درصد به‌دست می‌آوریم:

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

$$\text{پایه مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵ درصد} = \frac{\text{مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد وصولی}}{\text{۱/۵ درصد}}$$

برای برآورد پایه مالیات کالا و خدمات مشمول نرخ ۱/۵درصد از نسبت پایه مالیات کالا و خدمات به مصرف بخش خصوصی استفاده می‌شود.

$$\text{نسبت پایه مالیات کالا و خدمات به مصرف} = \frac{\text{پایه مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد}}{\text{میزان مصرف}}$$

پایه مالیات کالا و خدمات مشمول نرخ ۱/۵ درصد برآوردی هرسال از حاصلضرب نسبت پایه VAT به مصرف در میزان مصرف برآوری هرسال بدست می‌آید.

مصرف برآوری هر سال × نسبت پایه VAT به مصرف = پایه VATبرآوردی هرسال

همان‌طورکه پیش از این ذکر شد، برای برآورد پایه مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد دو فرض مطرح است. یکی فرض ادامه روند موجود که در آن پایه از تقسیم مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد وصول‌شده در سال ۱۳۸۸ بر نرخ ۱/۵درصد بدست می‌آید و دیگری فرض گسترش پایه مالیاتی (با توجه به روبه گسترش بودن VAT) که در آن پایه از تقسیم مالیات کالا و خدمات مشمول ۱/۵درصد پیش‌بینی‌شده در تکالیف بودجه سال ۱۳۸۹ بر نرخ ۱/۵درصد بدست می‌آید.

درنهایت آن درصدی از مصرف‌کل را که مشمول مالیات می‌شود براساس دو فرض مطرح شده برآوردکرده و این درصد در مصرف پیش‌بینی شده برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۹) ضرب می‌شود و به این ترتیب پایه مالیاتی برای این سال‌ها برآورد می‌شود. درنهایت، این پایه‌ها طبق ماده ۱۶ قانون مالیات بر ارزش‌افزوده مشمول نرخ ۱/۵درصد شده و درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده برای سال‌های (۱۳۹۳-۱۳۸۹) در یک بازه درآمدی براساس فروض مطرح شده برآورد می‌شود.

جدول ۵. پیش‌بینی درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده پس از اجرای سیاست

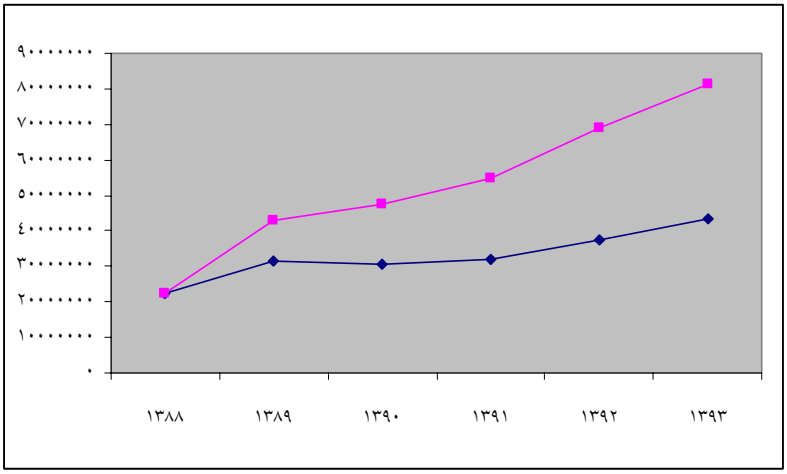
(میلیون ریال)

سال		۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
با فرض افزایش ظرفیت‌های مالیاتی	پایهVAT	۱۵۰۰۹۳۳۸۷	(۲۱۰۸۷۰۲۰۳/۲- ۲۸۵۴۲۹۴۱۰/۴)	(۲۰۳۱۳۶۴۲۴/۳- ۳۱۷۸۸۷۲۰۷/۳)	(۲۱۲۰۱۰۷۱۰/۶- ۳۶۶۹۹۳۲۶۷/۸)	(۲۵۰۵۸۳۴۶۲- ۴۵۹۲۵۹۹۶۴/۸)	(۲۸۹۳۳۴۰۸۳/۹- ۵۴۰۶۲۷۸۸۵/۲)
	VAT	۲۲۵۱۴۰۰۸	(۳۱۶۳۰۵۳۰/۵- ۴۲۸۱۴۴۱۱/۶)	(۳۰۴۷۰۴۶۳/۶- ۳۳۹۶۸۵۹۳/۵)	(۳۱۸۰۱۶۰۶/۶- ۵۵۰۴۸۹۹۰/۲)	(۳۷۵۸۷۵۱۹/۳- ۶۸۸۸۹۹۴/۷)	(۴۳۴۰۰۱۱۲/۶- ۸۱۰۹۴۱۸۲/۸)
با فرض ادامه روند موجود	پایهVAT	۱۵۰۰۹۳۳۸۷	(۱۴۳۸۱۹۶۷۶/۴- ۱۵۶۰۰۰۰۴۸/۴)	(۱۳۸۵۴۵۰۱۱/۹- ۱۷۳۷۳۹۶۹۸)	(۱۴۴۵۹۷۵۳۶- ۲۰۰۵۷۸۳۷۵/۷)	(۱۷۰۹۰۵۲۸۶/۲- ۲۵۱۰۰۶۲۸۷/۸)	(۱۹۷۳۳۴۳۴۹/۲- ۲۹۶۰۰۱۵۲/۴)
	VAT	۲۲۵۱۴۰۰۸	(۲۱۵۷۲۹۵۱/۵- ۲۳۴۰۰۰۰۷/۳)	(۲۰۷۸۱۷۵۱/۸- ۲۶۰۶۰۹۵۴/۸)	(۲۱۶۸۹۶۳۰/۴- ۳۰۰۸۶۷۵۶/۴)	(۲۵۶۳۵۷۹۲/۹- ۳۷۶۵۰۹۴۳/۲)	(۲۹۵۴۷۷۵۲۶/۷- ۴۴۳۲۱۶۲۹)

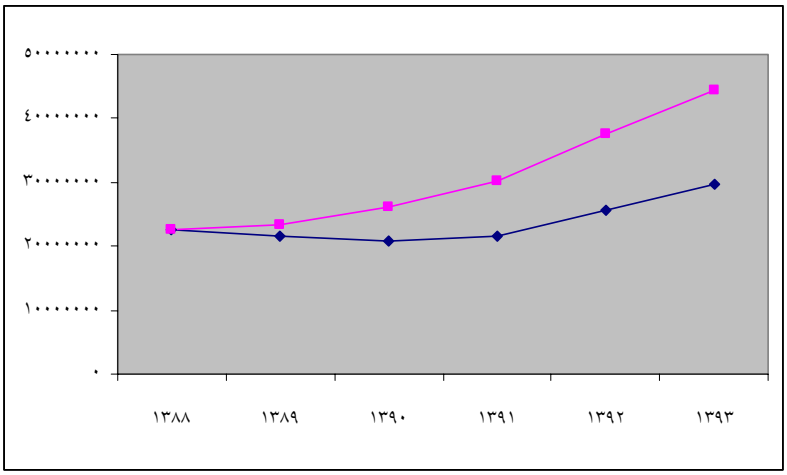
[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

مأخذ: نتایج تحقیق.

همانطورکه در نمودار (۶) مشاهده می‌شود درآمدهای مالیاتی پس از یک دوره کاهشی تا سال ۱۳۹۰ مجدداً روند افزایشی خود را طی می‌کند، روند افزایشی موجود در نمودار (۵) ناشی از گسترش پایه مالیاتی در سال۱۳۸۹ است و پیامد حاصل از اجرای سیاست حذف تدریجی یارانه‌ها نمی‌باشد.

نمودار ۵. پیش‌بینی درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده با فرض گسترش پایه مالیاتی

نمودار ۶. پیش‌بینی درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده با فرض ادامه روند موجود

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

۷. نتیجه‌گیری

– سیاست حذف یارانه‌ها از طریق افزایش در سطح عمومی قیمت‌ها و کاهش درآمد قابل تصرف مصرف خانوارها را کاهش داده و موجب کاهش در تقاضای کل می‌شود. از سویی کاهش تقاضای کل به‌صورت یک عامل بازدارنده خود موجب کاهش سطح عمومی قیمت‌ها می‌شود که برایند این دو اثر با توجه به نحوه اجرای سیاست (طول دوره اجرا) نرخ تورم متفاوتی را ایجاد می‌کند.

– با اجرای سیاست حذف تدریجی یارانه‌ها شاهد تغییراتی در سطح عمومی قیمت‌ها در سال‌های مورد بررسی خواهیم بود که بیشترین افزایش قیمت مربوط به سال ۱۳۹۰ بوده و رقمی معادل (۳۵–۱۷درصد) می‌باشد.

– به‌منظور جلوگیری از کاهش درآمدهای مالیات بر ارزش‌افزوده در نتیجه اجرای این سیاست پیشنهاد می‌شود که پایه VAT بدون هیچگونه تغییر در نرخ‌های مالیاتی گسترش یابد.

منابع

ابونوری، اسماعیل، جعفری‌صمیمی، احمد و یوسف محنت‌فر (۱۳۸۵)، "ارزیابی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر میزان مصرف آن در ایران: یک تحلیل تجربی (۱۳۸۲–۱۳۵۰)"، *جستارهای اقتصادی*، شماره ۵، بهار و تابستان، صص ۵۸–۳۳.

پیرایی، خسرو و بیت‌اله اکبری‌مقدم (۱۳۸۴)، "اثر کاهش یارانه بخش کشاورزی (زراعت) و تغییر در نرخ مالیات بر کار، بر تولید بخشی و رفاه خانوار شهری و روستایی در ایران"، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران*، سال هفتم، شماره ۲۲، بهار، صص ۳۰–۱.

جعفری‌صمیمی، احمد، اثنی‌عشری، ابوالقاسم و یوسف محنت‌فر (۱۳۸۶)، "بررسی آثار اقتصادی یارانه بنزین بر رشد اقتصادی در ایران: یک تحلیل تجربی (۱۳۸۱–۱۳۵۰)"، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال هفتم، شماره اول، بهار.

دامودار گجراتی (۱۳۸۱)، *مبانی اقتصادسنجی*، ، ترجمه حمید ابریشمی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، تابستان.

دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۸)، *اعتبارات یارانه‌ای و آثار تورمی آن*، بهمن‌ماه.

شریفی، علی‌مراد، صادقی، مهدی و عابدین قاسمی (۱۳۸۷)، "ارزیابی آثار تورمی ناشی از حذف یارانه حامل‌های انرژی در ایران"، *پژوهشنامه اقتصادی*، زمستان.

شیرین‌بخش، شمس‌الله و زهرا حسن‌خونساری (۱۳۸۴)، *کاربرد Eviews در اقتصادسنجی*، پژوهشکده امور اقتصادی.

قادری، سیدفرید، رزمی، جعفر و عسگر صدیقی (۱۳۸۴)، "بررسی تأثیر پرداخت یارانه مستقیم انرژی بر شاخص‌های کلان اقتصادی با نگرش سیستمی"، *نشریه دانشکده فنی*، جلد ۳۹، شماره ۴، آبان، صص ۵۳۷–۵۲۷.

کریمی، سعید، جعفری‌صمیمی، احمد و یوسف محنت‌فر (۱۳۸۶)، "ارزیابی اقتصادی اثر یارانه بنزین بر افزایش میزان تورم در ایران: یک تحلیل تجربی (۱۳۸۴–۱۳۵۰)"، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی*، سال هفتم، شماره اول، بهار.

نوفرستی، محمد (۱۳۸۷)، "بررسی اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی بر درآمدهای مالیاتی و مخارج جاری دولت در چارچوب یک الگوی اقتصادسنجی کلان ساختاری"، سازمان امور مالیاتی، خردادماه.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-06]